

**UN HRISOV DE ÎNTĂRITURĂ ȘI DANIE ACORDAT DE GRIGORIE
ALEXANDRU GHICA VOIEVOD LUI IONIȚĂ CERCHEZ**
**A CONFIRMATION AND DONATION ACT GRANTED BY PRINCE
GRIGORIE ALEXANDRU GHICA TO IONIȚĂ CERCHEZ**

Ginel Lazăr*

Abstract

In the National History Museum of Romania's collection of historical documents is found an act issued by the chancery of Prince Grigorie Alexandru Ghica. The document confirms the princely donation of some pieces of land bought in September 1777 by Ioniță Cerchez in the „Muntenimea de Mijloc” neighbourhood of Moldova's capital. Ioniță Cerchez, the direct beneficiary of the donation, was a member of the Moldavian aristocracy and a court dignitary.

The act, so far unpublished, has a genuine value, as it documents and completes the existing information regarding the history of the Cerchez, an aristocratic family from Moldova, and especially that of the branch of Ștefan Cerchez, Ioniță Cerchez's grandfather, a comrade in arms and a close adviser of prince Constantin Cantemir. The act also confirms the data which a 1807 plan (the boundary delineation of the properties owned by the „St. Nicholas the Poor” Church in Iași) provides with respect to „Ioniță Cerchez's lot”. Moreover, it is important to literary history because Vasile Pogor, who married Zoe, Ioniță's niece, built on „Ioniță Cerchez's lot” a house which later became the seat of the Junimea Literary Association, the current „Vasile Pogor” Museum (a division of the National Museum of Romanian Literature in Iași). In fewer words, it somehow represents the birth act of the „Vasile Pogor” Museum in Iași.

Keywords: official act, princely chancery, estate, donation

În cuprinsul colecției de *Documente istorice*, depozitul „Manuscrise și Tipărituri I, Epoca Medievală”, din cadrul Muzeului Național de Istorie a României (MNIR), se găsește un hrisov emis în cancelaria lui Grigorie Alexandru Ghica¹. Actul întărește dania domnească, asupra unor părți de moșie cumpărate de

* Cercetător, Muzeul Național de Istorie a României, Compartimentul de Istorie Medievală din cadrul Secției de Istorie Modernă, Medievală și Contemporană, doctor în istorie.

¹ Documentul este inedit, având nr. de inv. MNIR: 108303 (scris cu creionul în colțul din dreapta jos a filei verso). Este caligrafiat în limba română, cu alfabet chirilic, pe suport hârtie cu filigran, cu cerneală fero-galică și chinovar, având următoarele dimensiuni: L = 53,2 cm x La = 39 cm, prezentând urme vechi de pliere, mici crăpături pe marginea filei,

Ioniță Cerchez în mahalaua Muntenimea de Mijloc din cetatea de scaun a Moldovei, în septembrie 1777. Ioniță Cerchez, beneficiarul direct al daniei, este vătaf de curte, devenit ulterior pitar, nepot după fiu al marelui comis Ștefan Cerchez.

Documentul de care ne vom ocupa în acest studiu este inedit, de certă valoare, având darul de a documenta și a completa informațiile privitoare la istoria familiei boierești Cerchez din Moldova, cu precădere spița neamului marelui comis domnesc Ștefan Cerchez, camarad de arme și sfetnicul de taină al domnitorului Constantin Cantemir. De asemenea, hrisovul confirmă dezvoltarea planului din 1807 al locului „pitarului Ioniță Cerchez” în legătură cu la hotărnicia Bisericii Sf. Nicolae cel Sărac din Iași, având și o importantă valoare literară, deoarece pe „locul pitarului Ioniță Cerchez”, vornicul Vasile Pogor, căsătorit cu Zoe, nepoata pitarului, va ridica Casa *Junimii*, actualul Muzeu „Vasile Pogor” (sediul Muzeului Național al Literaturii Române din Iași/MNLR). Pe scurt, hrisovul reprezintă, dintr-o anume ipostază, actul de naștere a Muzeului „Vasile Pogor” din Iași.

Nu se cuvine a merge mai departe, înainte de a face o scurtă precizare asupra originii familiei Cerchez și împământăntenirea lor în țara Moldovei. Cerchezi de neam, din Caucaz, aceștia sunt atestați pentru prima oară în documentele modovenești de cancelarie la sfârșitul secolului al XVI-lea². Deși, Gheorghe

uzură mecanică. Conține pe fila recto un ex-libris ștampilă „Muzeul Literaturii Române” (București) și nr. de inv. 15730, care se repetă pe verso-ul filei, cu abrevierea MLR. De asemenea, tot pe fila verso, se găsește o altă abreviere și un alt nr. de inv.: MRR: 220. MRR este abrevierea pentru „Muzeul Româno-Rus”. Așadar, documentul a făcut parte din patrimoniul Muzeului Româno-Rus, apoi, așa cum s-a întâmplat și în alte numeroase cazuri, hrisovul cu valoare istorică și literară (așa cum vom demonstra mai departe, către sfârșitul studiului), a ajuns în evidența Muzeului Național al Literaturii Române (MNLR București), sub formă de transfer (fondul româno-rus). Din patrimoniul MNLR a ajuns definitiv în cadrul MNIR, în colecția Depozitului Mss. și Tip. I, conform procesului verbal nr. 61/1986, poziția 4972. Așa a ajuns să fie cunoscut de autorul articolului prezent, specialistul și custodele colecției de *Documente istorice*, epocă medievală. Odissea documentului continuă. Acesta va ajunge în grija mai tinerei mele colege, Alexandra Mărășoiu, un bun specialist în paleografie româno-chirilică, care va prelua fondul de documente istorice, epocă modernă, în cadrul unui nou depozit constituit, denumit „Manuscrise și Tipărituri I, Epoca Modernă”. Mai trebuie reținut că acest hrisov domnesc a fost fotosecat profesional în luna aprilie a anului curent, printr-un proiect pilot de digitizare a documentelor istorice, desfășurat între MNIR, ca beneficiar și S.C. One Expert Research S.R.L. Echipamentul de scanare folosit este de tip Qidenus RBS 3.0, cu lumină rece. În fine, actul de întăritură și danie va intra în procedura de clasare în categoria TEZAUR, sub expertiza subsemnatului, datorită importanței istorice și literare de excepție, astfel că, prin intermediul studiului prezent, cât și propunerii de clasare viitoare, încă un document, cu valoare excepțională, va fi cunoscut exhaustiv în mediile de specialitate, aspect onorant pentru MNIR. Prezentarea hrisovului, cât și transliterarea acestuia se vor face la sfârșitul articolului.

² Gh. Ghibănescu, *Surete și Izvoade. Documentele Basarabiei*, vol. XI, Iași, 1922, p. 51-52. Documentul în care este pomenit Cerchez bătrânul este emis în Iași, la 11 septembrie 1654.

Ghibănescu îl amintește pe Cerchez bătrânul, care ar fi slujit sub Aron Vodă pe la 1594, o parte a istoriografiei române, neglijând fondul Ghibănescu și preluând eronat o știre transmisă de Dimitrie Cantemir, susține că familia Cerchez s-a stabilit în Moldova în primele decenii ale secolului al XVII-lea³. În ispisocul din 11 septembrie 1663 (1654), dat de Gheorghe Ștefan Vodă, Cerchez bătrânul primește de la Aron Vodă, pe la 1594, danie o țigancă, pe nume Titiana, nevasta lui Simion țiganul, iar cei doi vor avea un fiu, adică Toader, căsătorit cu Avrămia. Aceștia vor avea la rândul lor mai mulți copii, locuitori ai unui sălaș de pe moșia lui Cerchez bătrânul. Cei doi copii ai acestuia, Cerchez spătar și o fată, sora sa, nementionată de izvoare cu numele propriu, vor face ulterior o împărțeață a unor țigani de pe moșie, probabil ca urmare a morții părinților lor, ce va isca dispute între moștenitori. Cerchez spătar îl are fecior pe Ioniță Cerchez, vel stolnic înainte de Gheorghe Ștefan Vodă, căsătorit cu Irina. Ioniță Cerchez și Irina vor avea doi băieți, pe nume Andronic și Ștefan⁴.

Ultimul va deveni cel mai ilustru reprezentant al neamului Cerchez, camarad de arme⁵ și sfetnicul de taină al domnitorului Constantin Cantemir⁶. Revenind la Irina, văduva lui Ioniță Cerchez, aceasta a fost amintită în documentul din 11 septembrie 1664, prin care Gheorghe Ștefan Vodă îi întărește jupăneșei și fiului său Ștefan stăpânire asupra sălașului de țigani al lui Toader țiganul⁷.

Așadar, Ștefan Cerchez este fiu al lui Ioniță Cerchez vel stolnic și al Irinei, fiind nepot al lui Cerchez spătarul și strănepot al lui Cerchez bătrânul. Ștefan Cerchez s-a căsătorit cu Acsița, fiica lui Enache Palade și a Vasilicăi din satul

³ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII)*, București, 1971, p. 373-374 și n. 1; Octav-George Lecca, *Familii boierești române (istorie și genealogie după izvoare autentice)*. Cu adnotări, completări și desene de Mateiu Caragiale, ediție de Alexandru Condeescu, București, 2000, p. 221. Vezi și Gh. Ghibănescu, *Surete și Izvoade. Șendricenii (Dorohoi)*. Studiu și documente, vol. XIV, Huși, 1925, p. LXV.

⁴ N. Stoicescu, *op.cit.*, p. 373-374.

⁵ I. Neculce, *Opere. Letopiseșul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, ed. G. Ștrempel, București, 1982, p. 235; Octav-George Lecca, *op.cit.*, p. 221; N. Stoicescu, *op.cit.*, p. 373; C. C. Giurescu, *Istoria Românilor, III, de la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul epocii fanariote (1601-1821)*. Cu 233 de figuri în text și 10 hărți afară din text, ediție îngrijită de Dinu C. Giurescu, București, 2007, p. 108.

⁶ D. Cantemir, *Viața lui Constantin-Vodă Cantemir*, traducere românească de N. Iorga, ediție nouă, îngrijită de Liliana Iorga, Craiova, 1942, p. 103; Constantin Gane, *Amărâte și vesele vieți de jupăneșe și cucoane. Boieroaicele din Moldova și Țara Românească în veacurile XVI-XIX*, București, 2016, p. 68.

⁷ Gh. Ghibănescu, *Surete și Izvoade. Șendricenii (Dorohoi)*. Studiu și documente, vol. XIV, p. LXV-LXVI; Gh. Ghibănescu, *Surete și Izvoade. Documentele Basarabiei*, vol. XI, p. 51-52; Gh. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*, București, 1940, p. 191.

Frunțișeni, moștenind astfel moșia omonimă, din hotarul târgului Bârlad⁸. Boier de neam, însă de rang inferior, Ștefan Cerchez ocupă în mod temeinic diverse dregătorii la curtea domnească, începând cu cea de medelnicer al II-lea, implicându-se cât mai vizibil în activitățile curții, drept care îl propulsează, de tânăr, în anturajul domnitorilor⁹.

A fost credincios domnitorilor Moldovei¹⁰, dar în același timp își urmărea și scopurile personale, reușind să intre în posesia multor moșii, prin cumpărare sau danie. Câștigurile obținute din dregătoriile avute, cât și seriozitatea sa i-au oferit lui Ștefan Cerchez posibilitatea de a-și mări patrimoniul funciar și totodată să-și consolideze situația materială. Pe plan politic s-a orientat în așa fel încât să nu-i supere pe marii boieri ai țării, iar accederea sa în dregătorii importante s-a datorat capacității sale de adaptare rapidă la cerințele conjuncturale¹¹.

Un zapis de vânzare, datat 1 septembrie 7201 (1692), din Fălciu, ne informează că Iftode și cu feciorii săi, Profir și Tudosca, vând lui Ștefan Cerchez biv vel comis cu 14 lei bătuți partea lor de moșie (Crăciunești) de pe Elan, în ținutul Fălciului¹². În anul 7187 (1678-1679) paharnicul Ștefan Cerchez capătă danie partea Anisiei fata popii Edului în Puțenii cu apă, iar în anul următor 7189 (1680) octombrie 13, printr-un zapis de danie scris la Iași, capătă danie de la Toader al Hilinii și de la femeia sa Sofronia și de la copiii lor partea acestora din Puțenii Seci¹³. Tot afacerile politice îl determină să emită un zapis de danie, datat 5 ianuarie 7202 (1494), prin care Ștefan Cerchez și jupâneasa lui Acsița dau danie finei lor de botez Maria, fiica vel vornicului Vasile Costachi și a Catrinei, partea lor din Berești la Covurlui, pe apa Chinezea¹⁴. Nefiind subiectul studiului prezent, ne rezumăm doar la câteva informații legate de achizițiile de proprietăți funciare ale lui Ștefan Cerchez.

Parcursul treptelor dregătorești și devotamentul său îl recomandă pentru intrarea în Divanul Domnesc în calitate de vel paharnic, apoi pentru o perioadă scurtă își complică existența, aderând la partida filopolonă, care îl susținea pe fostul domn Ștefan Petriceicu¹⁵. Datorită situației politice interne cade în dizgrație. Însăunarea lui Constantin Cantemir reprezintă un moment de cotitură în viața

⁸ Gh. Ghibănescu, *Surete și Izvoade. Șendricenii (Dorohoi)*. Studiu și documente, vol. XIV, p. LXVII; N. Stoicescu, *op.cit.*, p. 373-374. Ciprian-Gică Toderașcu, Marele comis Ștefan Cerchez (aprox. 1630-1708), în „Elanul”, nr. 103, septembrie 2010, Giurcani (jud. Vashui), p. 3.

⁹ Ciprian-Gică Toderașcu, *op.cit.*, p. 3-5.

¹⁰ D. Cantemir, *op.cit.*, p. 103.

¹¹ D. Cantemir, *op.cit.*, p. 103; Ciprian-Gică Toderașcu, *op.cit.*, p. 7.

¹² Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și Zapise. Documente slavo-române*, vol. IV, partea a II-a (1692-1694), Iași, 1915, p. 6-7; Ciprian-Gică Toderașcu, *op.cit.*, p. 6.

¹³ Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și Zapise. Documente slavo-române*, vol. IV, partea I (1675-1692), Iași, 1914, p. 23, p. 48; Ciprian-Gică Toderașcu, *op.cit.*, p. 4.

¹⁴ Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și Zapise. Documente slavo-române*, vol. IV, partea a II-a, p. 17-19; Ciprian-Gică Toderașcu, *op.cit.*, p. 7.

¹⁵ Ciprian-Gică Toderașcu, *op.cit.*, p. 4.

latifundiarului de origine cercheză¹⁶. În primul an de domnie, Constantin Cantemir, vechi camarad de arme al cerchezului, îl ridică pe acesta în dregătoria de mare comis, intrând astfel în grațiile domniei¹⁷. Membru al Sfatului Domnesc, intrat în rândul marilor boieri, ctitori bisericești, Ștefan Cerchez se orientează în direcția spiritualității ortodoxe, condiție principală în calea progresului său politic și social. În acest scop, se implică fundamental în reconstrucția mănăstirii Grăjdani de pe moșia sa de la Frunțișeni. Pomenirea sa în Pomelnicul ctitorilor bisericii de la Frunțișeni, precum și în Pomelnicul ctitorilor bisericii „Adormirea Maicii Domnului” din Șendriceni, îl include în rândul ctitorilor pioși, cu frică de Dumnezeu, convinși că iertarea păcatelor lumești se obține prin donații consistente către biserică¹⁸. Marele comis este pomenit în multe acte de caritate făcute bisericii, însă nu este cazul să dezvoltăm în studiul de față.

Domnitorul Constantin Cantemir îi întărește lui Ștefan Cerchez mai multe zapise de cumpărare sau danie, ceea ce exprimă preocuparea marelui comis pentru întărirea poziției în societate. De asemenea, casele boierești ale marelui comis se aflau aproape de Curtea domnească din Iași, ceea ce denotă influența acestuia pe lângă domn¹⁹. Încrederea lui Constantin Cantemir în Ștefan Cerchez, cât și credința acestuia față de domnie se vor afirma puternic în iarna anului 1690, când marele comis îi destăinuie domnitorului complotul de mazilire pus la cale de câțiva mari boieri moldoveni, cu largul concurs al lui Constantin Brâncoveanu²⁰.

Ștefan Cerchez achiziționează neîncetat, lărgindu-și și mai mult proprietățile. Negreșit, marele comis și-a dorit să-și depășească condiția de boier cu rang inferior, intrând în Sfatul Domnesc și slujind cu credință pe domnitori, în principal pe cantemirești, fapt care i-a adus o serie de beneficii politice și materiale. Ultimul document care îl menționează în viață este datat 7 iulie 1708. Necunoscând data de naștere, ne este greu să propunem o vârstă fixă, însă se pare că se apropia de 80 de ani, o vârstă foarte înaintată pentru acea vreme²¹. Se crede că a murit curând după anul 1708, probabil către 1711. Într-un document din 1716 este menționată Acsița, jupâneasa răposatului Ștefan Cerchez²².

¹⁶ D. Cantemir, *op.cit.*, p. 103.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ N. Stoicescu, *op.cit.*, p. 373; Gh. Ghibănescu, *Surete și Izvoade. Șendricenii (Dorohoi)*. Studiu și documente, vol. XIV, p. LXV; Ciprian-Gică Toderașcu, *op.cit.*, p. 4-5, p. 7-8, n. 85 și n. 174.

¹⁹ D. Cantemir, *op.cit.*, p. 121-122; Ciprian-Gică Toderașcu, *op.cit.*, p. 6; Constantin Gane, *op.cit.*, p. 67-68.

²⁰ D. Cantemir, *op.cit.*, p. 103-107.

²¹ Ciprian-Gică Toderașcu, *op.cit.*, p. 3.

²² În urma războiului ruso-turc din 1711, tătarii care au jefuit Moldova au ars mănăstirea Grăjdani și morile marelui comis de pe cursul Elanului. După jefuirea amintită, Acsița

În baza surselor existente nu putem aprecia cu exactitate descendenții lui Ștefan Cerchez. A avut cel puțin doi copii, Gheorghe, decedat de tânăr, așa cum arată pomelnicul ctitorilor bisericii din Frunțișeni, și Nicolae, diac în Cancelaria Domnească²³. Ultimul este menționat de o serie de documente ale epocii, sub titulatura de diac de cămară, între 1691 și 1708²⁴. Gh. Ghibănescu îl pomenește și pe Alexandru Cerchez, fără titlu de boierie, în 1676²⁵. Dintre aceștia, ne vom opri la Nicolae Cerchez, diacul domnesc, căsătorit cu Maria, fiica lui Nicolae Mavriche²⁶. Aceștia sunt părinții lui Ioniță Cerchez, subiectul principal al studiului nostru. În ciuda însemnatelor acumulări funciare ale marelui dregător Ștefan Cerchez, Nicolae, diacul, se pare că nu a moștenit de la părintele său decât o mică parte din averea familiei, restul avuției revenind unor rude apropiate. Se poate deduce că Nicolae nu a avut o relație prea bună cu părinții săi. Marele comis nu a fost un om cu carte, reușind prin ambiție, diplomație, iscusință și devotament să urce treptele ierarhiei sociale, devenind boier de seamă și prieten al marilor familii boierești moldovene²⁷. Spera ca măcar unul dintre urmași să-i calce pe urme. Nu a fost să fie. Nicolae a îmbrățișat profesia de diac în Cancelaria Domnească, ceea ce îl recomanda drept un om învățat, însă nu și-a exprimat ambițiile politice, fapt care l-a îndepărtat de tatăl său. Deținând doar o infimă parte a averii părintești, Nicolae nu prea a avut ce să lase moștenire fiului său Ioniță. Spița neamului Cerchez, ramura lui Cerchez spătar, este menționată și în partea a VI-a a cărții genealogice, pentru ținutul Iași, conform cercetării documentelor istorice, înfăptuite de o Comisie de specialitate, pentru verificarea nobileței, la data de 31 martie 1821²⁸.

Proprietățile lui Ioniță Cerchez sunt amintite indirect sau direct în puține documente ale vremii. Într-un document al vornicului de poartă Teodor Cujbă, datat 30 iulie 1728, se specifică faptul că un loc de casă din Iași, aparținând văduvei Maria, soția răposatului Nicolae Cerchez, mama lui Ioniță Cerchez, a fost cumpărat de socrul ei „comisul Ștefan Cerchez”²⁹. Hrisovul din 8 ianuarie 1739 îi

Cerchez oferă ajutoare bănești și danii de moșii pentru revitalizarea vieții monahale de pe moșia Frunțișeni, iar fostul mare comis nu apare trecut în zapisele de danie, însă se poate presupune că persoana care trebuia pomenită în rugăciunile călugărilor era chiar răposatul biv vel comis. Vezi, Ciprian-Gică Toderașcu, *op.cit.*, p. 7 și n. 167.

²³ *Ibidem*, p. 7.

²⁴ Gh. Ghibănescu, *Surete și Izvoade (Documente slavo-române)*, vol. V, Iași, 1908, p. 83; *Idem*, *Surete și Izvoade (Documente slavo-române)*, vol. VIII, Iași, 1913, p. 48, p. 136, p. 154-155; Gh. Bezviconi, *op.cit.*, p. 193.

²⁵ Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și Zapise*, IV, I, p. 4.

²⁶ Ciprian-Gică Toderașcu, *op.cit.*, p. 7.

²⁷ N. Stoicescu, *op.cit.*, p. 373-374 și n. 6-7.

²⁸ Gh. Bezviconi, *op.cit.*, p. 190-191.

²⁹ Locul de casă din Iași era situat lângă casa lui Vasile Borzianul, fiind cumpărat de Ștefan Cerchez de la Marcu Sârbu pentru fiul său Nicolae. Vezi, Gh. Bezviconi, *op.cit.*, p. 190, p. 193; Ciprian-Gică Toderașcu, *op.cit.*, p. 7 și n. 176.

întărește lui Ioniță Cerchez posesiunea asupra moșiei Trifești, moștenită de la mama sa Maria³⁰. Așadar, la momentul emiterii hrisovului de întăritură și danie domnească asupra unor părți de moșie cumpărate de Ioniță Cerchez în mahalaua Muntenimea de Mijloc, din Iași, în septembrie 1777, averea vătafului Ioniță Cerchez era modestă. Deși avem informații documentare cu privire la proprietățile ieșene ale marelui comis, Ioniță Cerchez nu a moștenit decât ocina amintită în documentul din 30 iulie 1728, cumpărată de bunicul său pentru tatăl său. În aceste condiții, nevoia de extindere a proprietății familiale, dictată probabil de înmulțirea numărului de copii, era o necesitate stridentă pentru Ioniță Cerchez. În hrisovul din septembrie 1777 Ioniță și feciorii lui primesc întăritură și danie domnească.

În planul nr. 10 din 20 iunie 1807, privitor la hotărnică Bisericii Sf. Nicolae cel Sărac, sunt specificate locurile dintre biserica amintită și Biserica Sf. Paraschiva („Prepadomna”). Așa cum menționează și Sorin Iftimi, planul amintit nu este inedit, acesta fiind publicat de arhivistul Constantin Turcu în anul 1961³¹. Planul poate fi cercetat la colecția Documente din cadrul Arhivelor Naționale din Iași (ANI, Documente, P. 507/20)³². Planul este bine documentat topografic, revizuiind schițele vornicilor de poartă, iar însemnările sunt în limba română, cu alfabet chirilic³³. Conform planului, între cele două biserici, Sf. Paraschiva („Prepadomna”), înspre apus și Sf. Nicolae cel Sărac, înspre răsărit, se găsește „locul pitarului Ioniță Cerchez”, având șase case cu deschidere la ulița Copou și o altă casă, mai mare, cu deschidere la ulița Păcurari. Înspre sud de „locul pitarului Ioniță Cerchez”, dincolo de ulița Păcurari, sunt menționate două proprietăți, una a spătarului Ioniță Cănanău și alta a lui Ioniță Gane³⁴. Proprietatea lui Ioniță Cerchez, dintre cele două biserici amintite, este destul de întinsă, fapt care ne determină să apreciem că vătaful, devenit ulterior pitar, a cumpărat și locurile vecinilor săi, menționați în hrisovul din septembrie 1777, construind practic șapte case, dintre care una de mari dimensiuni, viitoarea Casă „Vasile Pogor” a *Junimii*.

O jalbă a preoților bisericii Sf. Nicolae, datată 10 septembrie 1800, lămurește mai multe aspecte legate atât de terenul pitarului Ioniță Cerchez din Muntenimea de Mijloc, cât și despre moartea acestuia. Ioniță Cerchez a cumpărat de la un „jidov” o dugheană construită pe locul bisericii, pentru care a „plătit

³⁰ Gh. Bezviconi, *op.cit.*, p. 190, p. 193-194.

³¹ C. Turcu, *Îmbogățirea depozitelor Arhivelor Statului Iași*, în „Revista Arhivelor”, 1961, nr. 2, p. 214-216; planul nr. 10 este reprodus la p. 215, *apud* S. Iftimi, *Vechi planuri privitoare la Ulița Târgului de Sus din Iași (B-dul Independenței)*, în „Monumentul”, XI/1, 2010, p. 39-67 (cu 11 ilustrații color), p. 61-62.

³² S. Iftimi, *op.cit.*, p. 61.

³³ *Ibidem*, 61-63.

³⁴ *Ibidem*, 63.

bezmen câte 5 lei pe an, până în 1784, când a devenit episcop al bisericii³⁵. Din acel an și-a luat angajamentul că va dona dugheana bisericii, însă nu s-a ținut de cuvânt³⁶. Așadar, din 1784, când a devenit unul dintre episcopii bisericii, Ioniță Cerchez stăpânește „binaua”, neplătind chirie bisericii și nedonând-o acesteia, timp de 16 ani, iar după moartea sa, „urmașii săi stăpânesc binaua tot fără nici o plată, în tăria lor”³⁷. Luând ca reper data de 10 septembrie 1800, când Ioniță Cerchez nu se mai afla în viață, cât și cei peste 16 ani de închiriere a imobilului menționat, putem conchide că urmașul cerchezilor și-a extins proprietățile în mahalaua Muntenime de Mijloc, cumpărând în mod temeinic de la vecinii menționați în hrisovul din septembrie 1777, care nu se mai regăsesc în planul din 1807, dar și închiriind de la biserica Sf. Nicolae, lăsându-și urmașii în litigiu cu lăcașul de cult. Pe „locul pitarului Ioniță Cerchez” este în prezent zona centrală a Pieții „Mihai Eminescu”, având ca repere principale Biblioteca Centrală Universitară (Fundăția Regală Ferdinand)³⁸ și Muzeul „Vasile Pogor”.

Ioniță Cerchez s-a însurat cu Maria, fiica lui Ghenghea și a Catrinei, născută Kogălniceanu³⁹. Ioniță și Maria au avut cel puțin trei copii, pe Iancu, Mihail (întâlnit în unele documente și sub varianta Mihalachi)⁴⁰ și o fată, căsătorită cu Manolache Calmuțchi. Iancu a fost căsătorit cu Smaranda din neamul Cehan-Racoviță, iar din căsătorie a rezultat și o fată pe nume Zoe, căsătorită cu vornicul Vasile Pogor⁴¹. Casa boierească construită de Ioniță Cerchez în Muntenimea de Mijloc (ulița *Păcurarilor*)⁴² va constitui drept dotă nepotei acestuia, anume Zoe, fiica lui Iancu, feciorul lui Ioniță Cerchez.

Pe la 1850 casa lui Ioniță Cerchez a fost dărâmată și reconstruită pe același loc, după pretențiile vremii, de către vornicul Vasile Pogor, tatăl junimistului

³⁵ S. Iftimi, Mădălin Cornel Văleanu, *Piața „Mihai Eminescu” din Iași. Repere istorice și cercetare arheologică*, Iași, 2015, p. 14.

³⁶ *Ibidem*, p. 14-15.

³⁷ *Ibidem*, p. 15; C. Turcu, *Îmbogățirea depozitelor Arhivelor Statului Iași*, p. 100, apud S. Iftimi, *Vechi planuri privitoare la Ulița Târgului de Sus din Iași (B-dul Independenței)*, p. 65. În studiul din 2010, S. Iftimi precizează că jalba din 10 septembrie 1800 aparține preoților bisericii Sf. Paraschiva, mica eroare fiind corectată de acesta în lucrarea din 2015, restabilind că este vorba de biserica Sf. Nicolae. Vezi, S. Iftimi, Mădălin Cornel Văleanu, *op.cit.*, p. 14-15.

³⁸ Biblioteca Centrală Universitară a fost construită pe locul Manolache Calmuțchi, primit ca zestre de soția acestuia, fiica pitarului Ioniță Cerchez. Vezi, S. Iftimi, Mădălin Cornel Văleanu, *op.cit.*, p. 15.

³⁹ Gh. Ghibănescu, *Surete și Izvoade. Drăcenii cu moșiile din prejur (Fălciu)*, vol. XVII, Huși, 1927, p. XIV, p. XXIX-XXX, p. 116.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*, p. 191, p. 200.

⁴² Vezi, *infra*, n. 31. De asemenea, ilustrația nr. 2, referitoare la planul din 1807, cu locul pitarului Ioniță Cerchez, dintre bisericile Sf. Paraschiva („Prepadomna”) și Sf. Nicolae cel Sărac, unde se observă o casă mare pe ulița *Păcurarilor*.

Vasile Pogor. Anul construcției este atestat într-o inscripție din piatră, găsită în urma lucrărilor de restaurare ale palatului. Inscripția este în limba română, cu alfabet chirilic, având următorul text: „Vasile Pogor 1850 și soția sa Zoe”. După moartea părinților săi, junimistul devine proprietarul locului și al palatului. La începutul secolului al XX-lea, Vasile Pogor îi vinde palatul prințesei Maria Moruzzi, mama istoricului Gheorghe I. Brătianu. După plecarea lui G. Brătianu la București, petrecută în anul 1938, Palatul *Junimii* este închiriat Rezidenței Regale, iar în cea de-a doua jumătate a anului 1944, celebrul palat devine sediu al Armatei Sovietice. În condițiile vitrege ale anului 1945, marele istoric vinde proprietatea din apropierea Copoului Regionalei CFR Iași. În anul 1968 se inițiază demersuri pentru transformarea casei în muzeu, drept care încep lucrările de restaurare ale viitorului Muzeu „Vasile Pogor”. Muzeul „Vasile Pogor” are un lung istoric legat de viața culturală a Iașului, fiind un loc de referință pentru întâlnirile intelectualității Iașilor. Sediul Societății literare *Junimea* și al revistei *Convorbiri literare* este clasat ca monument istoric. În epoca comunistă Palatul *Junimii* va fi naționalizat, servind din 1954 Inspecției de Stat pentru Igienă și Protecția Muncii, Regionala Iași. Muzeul „Vasile Pogor” (sediul MNLR Iași) va beneficia de lucrări de restaurare în perioada 1994-2006. Expoziția tematică permanentă a fost reorganizată și inaugurată la data de 13 octombrie 2006, fiind considerată evenimentul anului în Iași⁴³.

În încheierea studiului vom prezenta pe scurt hrisovul de întăritură și danie din septembrie 1777, extrem de valoros din punct de vedere istoric, documentar, memorial și literar, precum și transliterarea completă.

Ioniță Cerchez vătaful cumpără de la Toader croitorul, ginerele lui „Gheorghe Teacă de Aramă”, case cu locurile lor în Muntenimea de Mijloc, primind și danie de la Ioniță Chișcă, ruda sa, un teren situat lângă grădina lui „Gheorghe Teacă de Aramă”. Casele cu locul lor se aflau la deal de biserica Sf. Nicolae, cu poarta la ulița „Sărării”⁴⁴, costând 400 de lei. După jalba făcută de Ioniță Cerchez, domnitorul îl trimite pe marele logofăt Ioan Cantacuzino pentru a-i cerceta vătafului zapisele. Dregătorul domnesc a primit un zăpis de vânzare din 1 august 1777, scris de Ștefan păharniculul, semnat și imprimat cu degetele vânzătorilor și ale martorilor. În zăpisul menționat mărturisește și Ioniță Chișcă, câteva zile mai târziu (9 august), despre dania sa, iscăind, atât donatorul, cât și Șerban logofăt, cel care a scris mărturia. De asemenea, marele logofăt a mai primit de la vătaf și o mărturie hotarnică, din 12 august 1777, iscălită de vornicii de

⁴³ <http://www.muzeul Literaturii Iași.ro>; <http://ghidulmuzeelor.cimec.ro>

⁴⁴ Conform informațiilor oferite de Sorin Ifțimi, locul indicat este în zona Muzeului „Vasile Pogor”. Ulița *Sărării Vechi* venea perpendicular, din strada *Păcurarilor*, prin spatele Bibliotecii Centrale Universitare din Iași, intrând pe strada Nicolae Gane de astăzi (unde este Muzeul „Vasile Pogor”), traversa și strada Lascar Catargiu și ajungea, perpendicular, pe strada *Sărării* de astăzi.

poartă, purtând și pecetea porții domnești, scrisă de Ștefan logofăt. În urma dovezilor prezentate de Ioniță Cerchez, acesta primește hrisov de întăritură și danie domnească pentru părțile de moșie cumpărate în Muntenimea de Mijloc, ca să-i fie din neam în neam dreaptă ocină. Documentul este scris în cancelaria domnească din Iași, luna septembrie, anul 1777, fiind semnat de domnitor și întărit cu pecetea domnească inelară în chinovar. Semnează marele logofăt Ioan Cantacuzino și al doilea logofăt, Dumitrache Vărnăv.

1777 septembrie, Iași

Cu mila lui Dumnezeu, Noi Grigorie Alexandru Ghica Voievoda Domnu Terii Moldaviei

Facem știre cu acestu hrisov al domni<i> mele tuturor cui să cade a ști, că jeluindu-ne Ioniță Cerchez vătaf, au arătat precum că au cumpărat de la un Toader croitoriul, ginerile lui Gheorghie Teacă de Aramă și de la femeia lui doao case cu locurile lor în Muntenime de Mijloc pe ai săi drepti bani cu zapis. Și osăbit i-au mai dat danie și Ioniță Chișcă fiindu-i rudenie, câtă parte de locu să va alege cuprinsă în ograda sau în grădina lui Teacă de Aramă, pentru care case și tot locul lor, au cerșut Ioniță Cerchez ca să i să facă întăritură gospod. Deci, domniea mea l-am rânduit la al nostru cinstit și credincios boiaru dumnealui Ioan Cantacuzino vel logofăt, ca să-i cerceteze scrisorile. Și el au arătat înainte dumisale vel logofăt: un zapis din leat 1777 avgust 1, întru care ș-au pus degetile atât vânzătorii, anume Toader croitoriul, zăt Gheorghie Teacă de Aramă și Nastasie, femeia lui și cu fii lor, cât și neamuri a lor și alți marturi, anume Costache, cumnat vânzătorilor. I Vasile Rugină, văr cu Nastasie, fata lui Teacă de Aramă, și Anița Ciuculeasă martură și alții, cum și Ștefan păhărniceleu care au scris cu zisa vânzătorilor, prin care zapis așa scriu și mărturisesc numiții vânzători că ei de a lor bunăvoie fără de nici o silă sau asuprire, au vândut dreaptă a lor casă din Iași, ce este în mahalaoa Muntenimii de Mijloc, de la deal de biserica lui Sveati Nicolai, cu poarta la ulița Sărării, între casa Ciuculesii și între casa Grozăvoaii și alături cu locul lui Gheorghe armășel. Care casă au vândut-o lui Ioniță Cerchez drept patru sute lei, cu tot locul ei, precum cuprinde gardul ogrăzii și a grădinii și cu altă casă mică ce este alături tot într-o ogradă. Care casă și lui i-au fost de zestri de la socru-său, Gheorghie Teacă de Aramă. Și fiindcă scrisorile vechi ce au avut de la socru-său arată că s-au pierdut la vremea moscalilor dintr-o ladă împreună cu alte lucruri ce au avut să apucă că de s-ar tâmpla să tragă cinevaș din neamurile lor parte din casă cum și vreunii din mahalagii vreo parte de loc cu chip cum că ar fi înpresurat cu gardul ogrăzii sau a grădinii să aibă a răspunde, iar Ioniță Cerchez să-și stăpânescă casile cu tot locul lor, cum cuprinde împregiur gardul ogrăzii și a grădinii. Precum și nime din neamurile lui sau a femeii lui cum și copii lui sau nepoții și oricine din neamurile lui să nu fie volnic a întoarce sau a strica această vânzare. Și prin zapisul lor scriu că să aibă Ioniță Cerchez aș face și întăritură gospod, cum mai pre largu să arată la zapis. Iar mai jos tot într-acest zapis avgust 9 scrii Ioniță Chișcă și arată. Că la

această vânzare s-au tâmplat și el de față. Și fiindcă în trecută vreme mătuși-sa Irina Chișculasă au avut pricină de judecată cu Gheorghie Teacă de Aramă, socrul lui Toader croitoriul pentru o bucățică de loc a mătuși-sa și a lui ce s-ar fi împresurat cu gardul ogrăzii a lui Gheorghie Teacă de Aramă. Și fiindcă zapisul mătuși-sa n-au fost față, aflându-se zălojit la un Gheorghie clopotar la ocnă, pentru doaozeci lei, n-au luat hotărâre giudecata într-acea vreme. Și tâmplându-sa acum de au vândut Toader croitoriul, zăt Teacă de Aramă și cu femeia lui Nastasie, fata lui Teacă de Aramă, casele lui Ioniță Cerchez și rămâind Ioniță Chișcă clironom pe parte<a> mătuși-sa Chiușculesii și de vreme că Ioniță Cerchez îi easte rudenie i-au învoit Ioan Chișcă și arată că parte lui de loc câtă să va alege împresurata cu gardul ogrăzii lui Teacă de Aramă sau a grădinii l-au dat danie lui Ioniță Cerchez. Și vânzare lui Toader croitoriul și a femeii lui să fie bună, scriind și aceasta ca nime din neamul lui să nu fie volnic a să ispiți să strice această de bunăvoie danie, iscălit fiind mai jos atât Ioniță Chișcă care au dat această danie, cât și Șerban logofăt martur, care au scris cu învățătura lui și Ioan Ursoianu, logofăt de taină martur.

Așijderea au mai arătat Ioniță Cerchez înaintea dumisale vel logofăt, și o mărturie hotarnică din leat 1777 avgust 12, iscălită de Ion Gordul vornicu de poartă și de Vidrașco Cațir vornic de poartă, fiind pusă și pecetea porții gospod și iscălit mai jos, Șerban logofăt, care au scris mărturie cu zisa vornicilor de poartă prin care mărturie așa scriu și mărturisesc numiții vornici de poartă hotarnici că din porunca domni<i> mele au mersu la fața locului cu casile de mai sus arătate a lui Ioniță Cerchez ce este la Muntenime de Mijloc, care locu iaste între ulița Serii dinspre amiază<sa și a Gații și dinspre răsărit alături cu locul Grozivoaii. Și cercetând zapisul care pre largu este scris mai sus pentru aceste case ce sunt făcute pe loc gospod au făcut stânjeni de opt palme gospod. Și întâi au pus doao pietre colțu, la colțul gardului fiind locul îngrădit din deal de ulița Serii denspre locul Grozivoaii. Și măsurând pe din deal de drum fața locului până unde s-au plinit: doaozăci și trei stânjeni și trei pol palme s-au pus doao pietre hotară chiotare denspre locul lui Gheorghie armășel. Și din pietrele aceste măsurând la deal spre miază noapte alături cu locul lui Gheorghie armășel până unde s-au plinit cincisprezăce stânjeni și s-au pus doao pietre hotară. Și din hotarile aceste măsurând pe denaintea casii Aniții Ciucule<a>sei până unde s-au plinit doisprezăce stânjeni doao palme și s-au pus piatră hotară în colțul gardului. Și din puiatra aceasta măsurând la deal tot alături cu locul Aniții Ciucule<a>sii pân unde s-au plinit șasăsprezăce stânjeni șasă pol palme și s-au pus doao pietre hotară chiotoare despre locul Gații. Și din puiatra aceasta măsurându-se fundul locului pe din deal alături cu locul Gații până unde s-au plinit opt stânjeni șasă palme și s-au pus doao pietri hotară. Din pietrele aceste mergând cu măsura la

vale spre amiază-zi alăturate cu locul Grozivoaie până în pietrile ce s-au pus întâi din deal de drumul Serii s-au aflat doaozăci și doi stânjeni cinci palme lungul locului. Și așa s-au încheiat tot locul acestor doao case ce sint făcute pe locul gospod, cum pre largu să arată în mărturie numișilor hotarnici.

Deci fiind aceste scrisori încredințate și dreiaptă cumpărătură, domnie mea încă prin tr-acest hrisev milostivindu-ne dăm și întărim lui Ioniță Cerchez ca să aibă aș stăpâni cu bună pace casile ce au cumpărat pe ai lui drepti bani, cum și locul tot cât să cuprindă mai sus după drepte hotarale lui, să-i fie de la domnie mea danie și miluire. ca să fie a lui, precum casile așa și locul, care casă cu tot locul lor să-i fie lui și feciorilor și la neam din neamul lui dreiaptă ocină și hrisev de întăritură și de miluire de la domnie mea, neclintit și nerușit nici odânăoară în veci, puind și al noastră domnească iscălitură și pecete.

Sau scris hrisevul acesta la scaonul domni<i>i mele în orașul Iași, întru a doao domnie a noastră la Moldavia, în al triile an, la anii 1777, săptămvrie.

Grigorie Ghica Voievod <m.p.>

Original inelar în chinovar

Ioan Cantacuzino vel logofăt procitoș <m.p.>

Dumitrache Vărnăv vtori

logofăt procitelnom <m.p.>

Acum, că studiul se află la final, mulțumirile noastre se îndreaptă spre domnul dr. Gheorghe Lazăr, cercetător științific gradul I, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române, care a sprijinit, cu profesionalismul recunoscut, corectura textului⁴⁵, dar și spre domnul dr. Sorin Iftimi, muzeograf gradul IA la Muzeul de Istorie a Moldovei, din cadrul Complexului Muzeal Național „Moldova” Iași, care, de asemenea, ne-a oferit informații prețioase, bibliografie sugestivă și ilustrație.

⁴⁵ Inițial am ales să inserăm în text slavonismele, cu exemplificările de rigoare, însă slavistul Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” ne-a sfătuit să le trecem ca atare, deoarece pătrunseseră deja în uzul documentelor epocii, devenind cuvinte cunoscute. În aceste condiții, am crezut totuși de cuviință să marcăm cu caractere italice bolduite slavonismele, spre a putea fi mai ușor reperate de cititor.

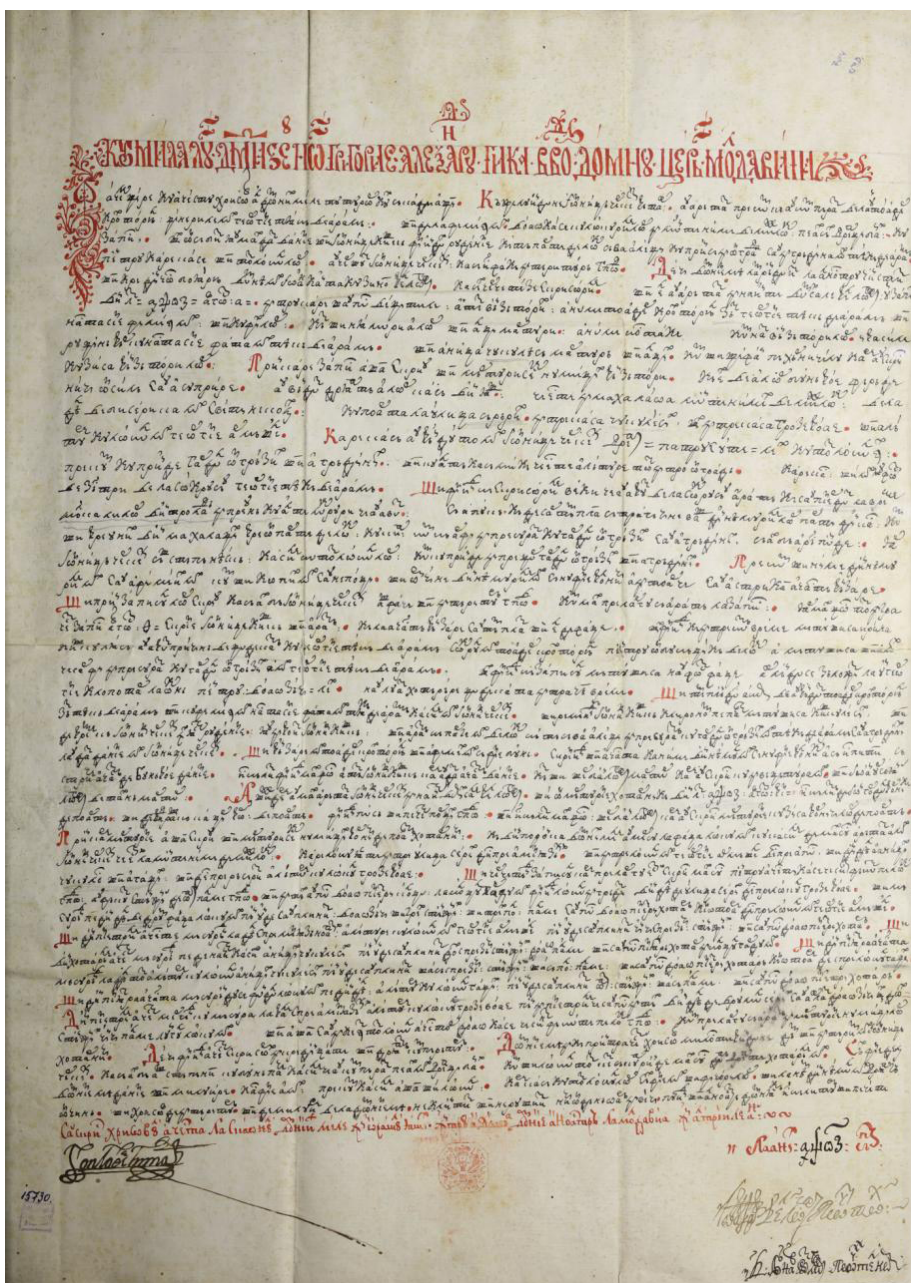

Fig. 1. Hrisovul de întăritură și danie acordat de Grigorie Alexandru Ghica asupra unor părți de moșie cumpărate de Ioniță Cerchez în mahalaua Muntenimea de Mijloc din Iași. Foto: MNIR prin proiectul pilot. Vezi, n. 1 din articol. The confirmation and donation act granted by Prince Grigorie Alexandru Ghica with respect to some parts of land bought by Ioniță Cerchez in the “Muntenimea de Mijloc” neighbourhood in Iași. Photo: NHMR, through the pilot program, see footnote 1 of the article.

